

Petrićevo razumijevanje utjecaja nebeske na zemaljsku regiju

Skuhala Karasman, Ivana

Source / Izvornik: **Filozofska istraživanja, 2010, 30, 487 - 496**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:497721>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Ivana Skuhala Karasman

Institut za filozofiju, Ulica grada Vukovara 54/IV, HR-10000 Zagreb
ivana_skuhala@net.hr

Petrićevo razumijevanje utjecaja nebeske na zemaljsku regiju

Sažetak

Ovaj rad polazi od razumijevanja Petrićeve kozmologije u kontekstu njegove ontologije, kao metafizičko bavljenje materijalnom prirodom, koje se promatra u sklopu pokušaja da se zamijeni tradicionalna srednjovjekovno-aristotelovska slika svijeta. Temelj za razumijevanje i gradnju njegove kozmologije nalazi se u ljestvici bičā i četirima počelima. Četiri počela: prostor, svjetlost, toplina i fluid imaju ulogu povezivanja materijalnog i inteligibilnog svijeta. Na temelju sličnosti u polazištima njihovih kozmologija utemeljenih na ontologiji koje pronalazimo kod Petrića i Plotina moguće je usporediti kako su Petrić i Plotin razumijevali utjecaj nebeske na zemaljsku regiju te ulogu astrologije u objašnjenju tih utjecaja.

Ključne riječi

Frane Petrić, Plotin, nebeska regija, zemaljska regija, astrologija, kozmologija

Da bismo mogli prikazati Petrićevo razumijevanje odnosa između nebeske i zemaljske regije, potrebno je okvirno prikazati Petrićevu kozmologiju te odrediti sam pojam kozmologije kako ću ga koristiti u ovom radu. Pojmom 'kozmiologija' i 'kozmiološko' koristit ću se u smislu metafizičkog bavljenja materijalnom prirodom u najopćenitijem smislu. Kod Petrića se može govoriti o kozmiologiji u navedenom smislu jer njegova temeljna razmatranja o kozmiologiji proizlaze prije svega iz njegova interesa za ontološke probleme, iz njegovog pokušaja izgradnje vlastitog filozofskog sustava. Stoga je za razumijevanje njegove kozmiologije potrebno početi od ontoloških pretpostavki njegova razumijevanja kozmosa.

Ukoliko se govori o utjecaju nebeske regije na zemaljsku kod Petrića, potrebno je prije svega razložiti što se podrazumijeva pod pojmom nebeske regije kod Petrića. Pod tim pojmom Petrić podrazumijeva nebo i zvijezde, kao temeljne sastavnice nebeske regije. Petrić će nebo i zvijezde tumačiti u skladu sa Zoroastrom i platonizmom na drugačiji način od onoga tradicionalnog tj. srednjovjekovno-aristotelovskog razumijevanja po tome što odbacuje mogućnost postojanja bilo kakvih sfera o koje bi bila pričvršćena nebeska tijela, bilo zvijezde bilo planeti.¹ Petrić će zbog temeljnog protivljenja Aristotelovoj filozofiji tragati za rješenjima koja će nadomjestiti Aristotelova, počevši od

1

»De circulari coeli motu.«, f. 89.11, u: *Pancosmia*, u: Franciscus Patricius, *Nova de universis philosophia* (Ferrariae: Aquaed Benedictum Mammarellum, 1591): »Nulla ergo inter coe-

lum et stellas aut accidit iam olim aut modo est fixio. Neque igitur stellae coelo sunt infixae. Neque coelum stellis. Neque coelum stellas sibi fixas gerit aut circumvoluit.«

ontologije svjetla, kojom se nastoji uspeti do prvog svjetla, umjesto do prvog pokretača, pa do izgleda svemira i razumijevanja prostora. Međutim, Petrić će u svojoj filozofiji djelomično zadržati Aristotelovu metodu, kako i sam priznaje na naslovnici *Nove sveopće filozofije*. Cjelokupna njegova filozofija prožeta je protivljenjem aristotelizmu koje je u vezi s njegovim nastojanjem zasnivanja vlastitog filozofskog sustava. S druge strane, upravo zbog tog momenta Petrić ostaje u stalnom dijalogu s Aristotelom, što ostavlja značajan trag u njegovoj filozofiji.

Petrićeva koncepcija kozmosa

O fizičkom prostoru Petrić kaže:

»A što je bilo ono što je vrhovni tvorac prvo od² svega proizveo izvan sebe? Što je ili trebalo proizvesti ili je dolikovalo da bude proizvedeno prije nego ono čega su trebale sve druge stvari da bi postojale i bez čega neće moći biti, a ono je moglo biti bez njih i nije trebalo ničega drugog da bi postojalo. Mora, naime, prije svega drugog postojati ono što, kad se ostvari, može se ostvariti i sve drugo, a kad se ukloni, uklanja se i sve drugo. Jer bez čega nema ničega drugog, a ono bez drugih stvari može biti, to je nužno prvo, veli i Aristotel. A to je sam prostor.«³

Prostor biva uvjetom postojanja svih tjelesnih i bestjelesnih stvari,⁴ dok sam prostor ne treba ništa od tjelesninā kao uvjet svog postojanja. Prostor Petrić uključuje u četiri počela. Prostor, svjetlost i toplinu spominje na samom početku prve knjige *Panaugije*, unutar ljestvice bičā: »A sve je to u prostoru. Sve je to u svjetlosti. Sve je to u toplini«,⁵ dok četvrto počelo fluid uvodi kasnije u šestoj knjizi *Pancosmije* naslovljenoj »O prvodobnom fluidu«. ⁶ Dakle, već u ljestvici bičā kao polazištu svoje filozofije, navodi i svjetlost i toplinu, za koje ćemo vidjeti da imaju značajnu ulogu u objašnjenju odnosa nebeskog i zemaljskog. Petrić razlikuje dio prostora u kojemu je smješten svijet i taj je dio prostora konačan, za razliku od prostora izvan svijeta koji je beskonačan.⁷ Nebo je ispunjeno fluidom, koji je toliko fin i rijedak da, iako gori, nije zbog svoje finoće vidljiv. Nebo je ispunjeno i gušćim dijelovima fluida, odnosno zvijezdama, koje su ognjevi i koje gore. O tome zašto smatra da zvijezde gore, za razliku od ostatka neba, Petrić kaže:

»Ali kako i zašto one (zvijezde) gore, a ostali eter ne gori? Zato jer su svjetlo i toplina, po cijelom nebu vrlo na tanko i previše razliveni i prošireni te tako lišeni svoje snage i razrijeđeni, postali tako slabi da ga ne mogu zapaliti. Postao je naime (eter) suviše rijedak da bi se mogao zapaliti i gorjeti. A zvijezde koje gore Tvorac je stvorio kao gušće dijelove etera i tako zbio da se mogu zapaliti i rađati plamen i zadržavati ga svojom gustoćom.«⁸

Petrić je, kao i njegovi suvremenici, poznao pet planeta: Merkur, Veneru, Mars, Jupiter i Saturn, koje naziva i zvijezdama, mada navedene planete razlikuje od Mjeseca, Sunca i ostalih zvijezda.⁹ Uloga Sunca i Mjeseca po njemu je ponešto drugačija od ostalih planeta, naime oni imaju ulogu u posredovanju sjemena iz inteligibilnog svijeta u zemaljsku regiju.¹⁰ Već iz samog razumijevanja svjetla koje je polazište njegove ontologije razumljivo je da će najbliži izvor svjetla u vidljivoj svijetu imati istaknutu ulogu u njegovoj kozmologiji. Tako za Sunce kaže da je »prvi oganj među tjelesnim ognjima«. ¹¹

Struktura svih nebeskih tijela je slična strukturi onih tijela koja on naziva zvijezdama, odnosno ona su zgusnuta nakupina etera. Ovakvo razumijevanje sastava nebeskih tijela nije problematično ukoliko se promatra Sunce, koje odgovara prije navedenom razumijevanju nakupina etera, koji je nekakav oganj, što podrazumijeva da ima vlastito svjetlo i toplinu. No, u posljednjoj

knjizi *Pancosmije* nalazimo drugačije razumijevanje Sunca, u kontekstu razumijevanja Zemlje i Mjeseca. Kada će u posljednjoj knjizi *Pancosmije* govoriti o bivstvu Zemlje, Petrić će reći: »jedino zemlja od svih tijela izvrcé (prirodni) poredak, jer su sva fluid, samo ona nije fluid.«¹² Nekoliko redaka dalje će i za Sunce i za Mjesec reći da niti oni više nisu fluid, već da su potekli »od zgusnutih i skrnututih fluida«. Ove riječi o Suncu u neskladu su s onim što je rečeno u 19. knjizi *Pancosmije*, »O suncu«, gdje je, kako je već istaknuto, Sunce nazvao prvim ognjem i najčišćim tijelom.¹³ Zemlja je tako samo talog

2

Napomena o modifikaciji hrvatskog prijevoda: zbog ispravnog razumijevanja smisla navedene rečenice odlučila sam se za modifikaciju hrvatskog prijevoda te sam pojam *primum* prevela kao *prvo od*, umjesto *prije* kako stoji u prijevodu *Nove sveopće filozofije* Tomislava Ladana.

3

»De spacio physico«, 1.1, u: *Pancosmia*, f. 61.1 druge folijacije u: Franciscus Patricius, *Nova de universis philosophia* (Ferrariae: Apud Benedictum Mammarellum, 1591): »Quid autem illud fuit, quod summus opifex primum omnium extra se produxit? Quid aut debuit, aut expediit prius produci, quam id quo omnia alia, ut essent egerunt, et sine quo esse non poterunt, ipsum autem sine allis esse poterat, et aliorum nullo eguit ut esset. Id enim ante alia omnia necesse est esse, quo posito alia poni possunt omnia: quo ablato alia omnia tollantur. Nam sine quo aliorum nihil est, et id sine aliis possit esse, necessario primum est, inquit Aristoteles quoque: id autem ipsum spacium est.«

4

Patricius, »De spacio physico«, f. 61.1: »Omnia namque et corporea et incorporea, si alicubi non sint nullibi sunt; si nullibi sunt, neque etiam sunt.«

5

Patricius, »De luce«, *Panaugia*, 1.1 »Haec omnia sunt in Spacio. Haec omnia sunt in Lumine. Haec omnia sunt in Calore.«

6

Patricius, »De primaevio fluore«, *Pancosmia*, 78.6: »Triniam quidem dimensionem a spacio habent congenito, quod spacii primaevi, pars est quaedam. A lumine, ut sint vel lucida, vel diaphana, vel etiam opaca, ut partim est ante demonstrabitur postea. A lumine habent etiam calorem, a calore essentiam, et vires, et actiones. Antitypium, aquo nam habebunt? A re nimirum, quae resistantiam vel indere, vel in ferre possit eam nos, fluorem, seu humorem, nominamus.«

7

Patricius, »De spacio physico«, 64.1: »Nos alia ingredientibus, dicimus, spaciu[m] quod est extra mundum, et finitum esse, et infinitum. Finitum quidem ea parte, qua mundi

extimam superficiem contingit. Non quidem proprio, et naturali fine suo, sed mundi terminis. Qua vere digreditur a mundo, ab eoque procul abit, in infinitum transit.«

8

Patricius, »An sidera sint ignes«, 99.15: »Ad quomodo et cur ipsa ardet, reliquus vero, non ardet aether? Quia nimirum, lumen et calor, toto coelo summa tenuitate, nimium diffusa, nimiumque amplificata, et quasi de sua vi effusa, et diluta languent, ita ut ipsum accendere nequeant. Rarior namque remansit, quam ut accendi atque ardere posset. Astra vero, quae ardent aetheris partes sunt densiores a Conditore factae, et ita compactae ut ardorem concipere et flammam edere, et densitate etiam retinere possent.«

9

Patricius, »De planetis«, 105.18: »In qua non nisi septem dixere habitare astra. Saturnum, Iovem, Martem, et quae variae locavere, Solem, Venerem, Mercurium, Lunam. (...) Neque ergo Sol erro aut Planeta est. Neque Luna inter astra est numeranda, quamvis errare videatur. Sed modo haec duo seponamus.«

10

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 116.21: »Nos vero et primum lumen illud primaevum, et secundum quod est in sideribus, in solem unum effundi dicimus; et per eum tum in luna, tum in hyleum totum fundi. Et quoniam primum lumen vector est caloris, et calor, et lumen vectores sunt, et seminum, et floris, hec omnia in sidera esse ab eis devecta, et a sideribus in solem quidem, et lumen, et calorem. In luna vero fluorem esse alterimus distributa. Et a sole, et a luna, eadem at nos esse contributa.«

11

Patricius, »De sole«, 110.19: »Sol ergo corporum ignium, ignis est primus (...)«

12

Patricius, »De terrae substantia«, 152.32: »Terra ergo corporum omnium sola invertit ordinem quandoquidem omnia fluores sint, ipsa sola fluor non est.«

13

Patricius, »De sole«, 110.19.

fluida. Zemlja je zbog svog položaja u središtu svemira najniže prirode, tijelo »najmanje jednostavno i najviše od svih – složeno«. ¹⁴

U pogledu razumijevanja ustroja kozmosa, tekst Petrićeve *Pancosmije* potvrđuje da je Petrić bio upoznat s najrazličitijim kozmološkim sustavima – od antičkih sustava do sustava Nikole Kopernika i Tycha Brahea. ¹⁵ No, Petrić zadržava »sliku svijeta« koja odgovara njegovim ontološkim pretpostavkama jer njegov interes za kozmos proizlazi iz nastojanja da stvori sveopću filozofiju pri čemu je kozmos nezaobilazan element konstruiranja njegove metafizike. Ovo zaključujem na temelju mjesta koje zauzima kozmologija, odnosno *Pancosmija*, unutar njegove *Nove sveopće filozofije*, kao posljednji dio njegova silaženja svjetlom od prvog principa. Interes je određen uspostavljanjem sveopćeg sustava filozofije pri čemu je samo kozmološko učenje uvjetovano polazištem koje se nalazi u njegovoj ontologiji.

Petrić o astrologiji

U tako ustrojenom kozmosu sa Zemljom u središtu, u kozmosu koji je hijerarhijski ustrojen, u skladu s Petrićevim neoplatonističkim stavom o ljestvici bića i hijerarhiji zbilje, razmotrit ću utjecaje nebeske regije na zemaljsku. Utjecaji koji dolaze izvan Zemlje mogu se svesti na svjetlost i toplinu, koji su svima osjetilno dostupni. Petrić će svoje promišljanje o tome čine li nešto zvijezde iznijeti u 21. knjizi *Pancosmije*, »Da li zvijezde nešto rade?« ¹⁶ čiji je naslov uvelike sličan naslovu trećeg traktata 2. Plotinove *Eneade*. ¹⁷ Kroz tekst ćemo vidjeti da je Petrić bio upoznat s Plotinovim stavom o utjecaju nebeskih tijela na zemaljsko za koji je smatrao da je preuzak. Petrić započinje kritikom Aristotelova stava da nebo utječe na niži svijet kretanjem, što je u skladu s njegovim nastojanjem da svojom metafizikom svjetla zamijeni Aristotelovu metafiziku kretanja. Kako utjecaj kretanja zvijezdā ne dopire do ovog nižeg svijeta, Petrić opovrgava mogućnost da je Zemlja zahvaćena tim utjecajem te prelazi na izlaganje drugih njemu poznatih učenja o nebeskom utjecaju.

Petrić ovdje iznosi svoje stavove o astrolozima ¹⁸ kao i Plotinove, Picove i Ficcinove stavove o astrologiji. Astrologija kao stanoviti sustav tumačenja utjecaja nebeskih tijela na Zemlju i zemaljsko u renesansi je doživjela svoj pravi procvat. Astrologija je tada bila prihvaćena u mnogim intelektualnim krugovima i predstavljala je pokušaj aktivnog odnosa prema svijetu u smislu isticanja mogućnosti da čovjek, poznajući moguće buduće događaje, ove na neki način preduhitri, u razlici spram prijašnje srednjovjekovne okrenutosti prema kontemplativnosti. Petrić pokazuje da je upoznat s poviješću astrologije, kojoj početak povezuje s Belom Asircem i Zoroastrom Kaldejcem, ¹⁹ ali posredno se pokazuje da je bio upoznat i s tendencijama u astrologiji koja je ljudsko tijelo povezivala s nebeskim tijelima, odnosno s astrološkim konceptom mikrokozmosa. ²⁰ Spram tih tendencija postavlja se kritički. Tako djetinjastima naziva one, misleći pri tome na astrologe, koji nebeskim tijelima pripisuju ljudske osobine te uspostavljaju analognost čovjeka i kozmosa. Tako kaže da neki Sunce uspoređuju s ljudskim organom – srcem, drugi Sunce uspoređuju s kraljem. ²¹ Dalje navodi da se Merkur uspoređuje s pisarom, Venera s majkom obitelji, Mjesec s glasnikom, Mars s vojskovođom, Jupiter sa sucem i Saturn sa savjetnikom. ²² Ove osobine koje Petrić povezuje s pojedinim planetima podudaraju se s osobinama koje se u astrologiji pridaju tim planetima: tako je Sunce vezano uz vitalnost i vladanje, a Merkur uz intelekt. Odbacivanje takvih stajališta ima funkciju odbacivanja astrološke slike kozmosa, koja se temelji na analognosti osobina između čovjeka i kozmosa. Astrologija nastoji

na temelju osobina pridanih pojedinim planetima tumačiti utjecaj planeta na ljude i zemaljsko, ali i međusobne odnose planeta u nebeskim konstelacijama. Drugi aspekt Petrićeve kritike, koji se odnosi na povezivanje planeta s dijelovima ljudskog tijela ili organima,²³ možemo povezati s praktičnom primjenom astrologije u razumijevanju kozmosa i ljudskog tijela. Treći moment kritike astrologije koji možemo pronaći kod Petrića odnosi se na judicijalnu astrologiju.²⁴ Petrićeva kritika na ovoj razini kreće od njegovog izlaganja povijesti astrologije, od prvih astrologa, koji pomoću astrologije tumače meteorološke pojave, pojave na nebu, kao i seizmičke promjene. Astrologija na svom početku nije razdvojena od astronomije, tako da astronomske pojave, primjerice pomrčine Sunca i Mjeseca, tumače upravo astrolozi. Osim toga, pomoću astrologije se tumače prirodni fenomeni, tako da se nebeske pojave povezuju s meteorološkim promjenama, poput vjetrova, kiše, suše te pojave potresa. Središnji interes astrologije ipak je usmjeren na tumačenje utjecaja

14

Patricius, »De terrae substantia«, 151.32: »Terram esse corpus quidem minime tamen omnium simplex, maxime omnium compositum.«

15

Patricius, »De coelorum numero«, 91.12: »Namque Aristarchi Samii revocans opinionem Nicolaus Copernicus, et vetustiorum Astronomiam universam, et universi ordinem invertit. (...) Vir Danus, nomine Tychon Brae qui aliam ex propriis, modo factis observationibus universi instituit hypotyposin, a Copernico diversam.«

16

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 114.21.

17

Naslov Plotinove II. knjige *Eneada* 3. traktata glasi περί τοῦ εἰ ποιεῖ τὰ ἄστρα, »O tome djeluju li zvijezde«.

18

Napomena o modifikaciji hrvatskog prijevoda: kako bi se izbjegli nesporazumi, a zbog važnosti riječi *astrologus* za razumijevanje problematike ovog rada, odlučila sam se za modifikaciju hrvatskog prijevoda te ću navedeni pojam svugdje prevoditi kao *astrolog*, a ne kao *zvjezdoslov*, odnosno *zvjezdoznanac* kako nalazimo u prijevodu. U prijevodu *Nove sveopće filozofije* Tomislava Ladana termini *astrologus* i *astronomus* su prevedeni terminima *zvjezdoslov*, *zvjezdoznanac*.

19

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 115.21: »Qui usque a vetustissimis Belo Assyrio, et Zoroastre Chaldaeo orti, per omnia aevi saecula, a plerisque hominum, in magna sunt habiti admiratione, et divinis fere culti honoribus. Propterea, multa praedicebat hominibus futura, ex naturi seu motibus praecipue planetarum et inter hos Saturni et Solis.«

20

Patricius, »De Sole«, 109.19: »Astronomi vero posteriores medium inter planetes locum ei deputarunt, demonstrationibus partim puerilibus, partim ab aspectu diversitate ductis. Pueriles illae sunt, quando aiunt, eum uti astrorum et Planetarum regem in medio sedere debere loco. Cuius veluti consiliarius sit Saturnus, Iupiter iudex, Mars exercitus dux, Venus, uti mater familias, Mercurius uti scriba, Luna uti nuncius. Quibus, in re tanta quid nugacius? Simile huic, quando eum cordi medio comparant, reliquos membris aliis animalium.« O koncepciji mikrokozmosa u renesansnoj filozofiji i astrologiji vidi u: Ernst Cassirer, *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1994), p. 15. i dalje.

21

Patricius, »De Sole«, 109.19.

22

Patricius, »De Sole«, 109.19.

23

Patricius, »De Sole«, 109.19: »Neque enim cor in medio est corporis, neque membra sunt aliis comparanda.«

24

Kroz razdoblje srednjeg vijeka i renesanse potrebno je razlikovati znanstvenu (mundanu) i praznovjernu (judicijalnu) astrologiju o čemu Sophie Page kaže: »The art of astrology was divided into two main branches: mundane astrology (also called natural and general) and judicial astrology. Mundane astrology was concerned with celestial influences on natural phenomena such as the weather and prediction of general events«. Sophie Page, *Astrology in Medieval Manuscripts* (Toronto: University of Toronto Press, 2002), p. 26. O razlikovanju znanstvene i praznovjerne astrologije vidi i u: Lynn Thorndike, *History of Magic and Experimental Science*, (New York: Columbia University Press, 1923), vol. 2, p. 580.

nebeske regije na ljude, pa stoga Petrić smatra kako se Plotinova, Ficinova i Picova kritika astrologije odnosi upravo na judicijalnu astrologiju.

Petrić svoje mišljenje o astrologiji iznosi sljedećim riječima: »Astrolozi naučavaju i mnoge druge slične stvari koje odišu očitom ispraznošću i treba im ismijati i objašnjenja i podatke«. ²⁵

Unatoč odbacivanju astrološkog tumačenja, Petrić smatra da je potrebno razmatrati problem utjecaja nebeskog na zemaljsko, uz opasku da se bavljeno tim problemom – prvenstveno u okviru kritike astrologije koju nalazimo kod Plotina, Ficina i Pica – u astrologiji ograničava samo na čovjeka, dok je njegov interes protegnut na cjelokupno razumijevanje utjecaja nebeskog na sve zemaljsko:

»Postavili smo pitanje da li zvijezde nešto rade. Ono je općenitije i ne smije se ograničiti samo na ljude, kao što su to učinila ova tri velika čovjeka <Plotin, Ficino i Pico> ispitujući, vode li zvijezde brigu o ljudima i šalju li njima nešto dobra ili zla. Međutim pitanje treba postaviti šire: rade li uopće zvijezde nešto? Da li se to djelovanje odvija među njima (samima) ili se proteže po čitavu nebu, ili se širi po svim njegovim i pojedinim dijelovima, i najbližim i dalekim i najdaljim? Seže li također u gornji ognjeni svijet, silazi li u donji tvarni i prodire kroz sav zrak te zahvaća svu vodu i zemlju i njihove dijelove? Ako to nisu učinili astrolozi koji su svoju vještinu pretvorili u stjecanje novca, morali su barem filozofi, kojima je temeljna dužnost istraživati istinu i ispitivati uzroke stvari, razmotriti da li isto tako zvijezde djeluju na kovine, na toliko vrsta kamena, na biljke, na zoofite, na toliko vrsta životinja, ili samo na ljude.« ²⁶

Petrić zemaljsko dijeli na devet rodova stvari: »skrutnute vode, fluidi, krute zemlje, stijene, kovine, biljke, zoofiti, životinje i ljudi«, ²⁷ od kojih je neke (kovine, kamenje, biljke, zoofite, životinje i ljude) već naveo pri određivanju smjera svog promišljanja utjecaja nebeske regije na zemaljsku. U skladu s time, potrebno je promotriti kakav je utjecaj nebeskog na sve navedeno na Zemlji, a ne samo na čovjeka. Stoga se njegovo razumijevanje utjecaja nebeskog i treba promatrati u sklopu njegova cjelovita sustava, kao jedna stepenica u stvaranju ontološkog sustava kojim se čovjek treba uspeti do prvog svjetla.

Petrićevo razumijevanje utjecaja nebeske na zemaljsku regiju

Pored navedenog okvira Petrićeve filozofije i povijesnog konteksta astrološkog razumijevanja utjecaja nebeskog na zemaljsko, potrebno je sagledati i konkretno Petrićevo razumijevanje tog odnosa koje pronalazimo u njegovoj *Novoj sveopćoj filozofiji*. Kao što sam već istaknula, za njega je netočna Aristotelova tvrdnja da kretanje zvijezda zahvaća ovaj niži svijet, pa time i da utječe na njega: »Ali to kretanje ne dohvaća ovaj niži svijet. A ako ga ne dohvaća, onda i ne djeluje na njega«. ²⁸ Umjesto kretanja, utjecaji koje navodi Petrić dijele se na: svjetlost, toplinu, duh, sjemena i vlažnost. ²⁹ Petrić smatra kako se o tome ne može raspravljati na temelju opažanja koja dobivamo ljudskim osjetilima jer ona ne sežu do ognjenog svijeta; no, budući da ljudski razum opaža i doseže ognjeni svijet, ³⁰ o tome se može raspravljati na temelju ljudskog razuma.

Zvijezde kao živa bića, koja posjeduju dušu i koja se kreću upravo zahvaljujući svojoj duši, nemoguće je promišljati u kontekstu utjecaja na zemaljsko a da se pri tome izostavi uloga duše.

Što se tiče astrološkog predviđanja kojim se zadovoljava »prirodna ljudskim dušama potreba da unaprijed znaju buduće stvari«, ³¹ Petrić ne odbacuje mogućnost da se na temelju kretanja nebeskih tijela može predvidjeti budućnost, jednako kao što to ne čini niti Plotin. No, to njihovo prihvaćanje

moгуćnosti predviđanja budućeg ne temelji se na astrološkoj interpretaciji, već na postojanju duše svijeta, što obojica preuzimaju od Platona, i tvrdnje da su zvijezde kao živa bića dionici te duše. Na temelju tog dioništva i sveopće povezanosti svega u svijetu Petrić će govoriti o sveopćoj srodnosti, općem suglasju (σύμπνοια, συνοικείωσις), na temelju čega je moguće navješćivati buduće događaje. Plotin ostavlja otvorenom mogućnost da se na temelju kretanja nebeskih tijela može znati budućnost, što je bilo poznato i Petriću, koji o tome kaže: »(...) Plotin (...) je dopuštao da bi ophodnice, doduše, mogle naviještati buduće događaje, ali je i poricao da to stvarno biva«. ³² Tako kod obojice ostaje otvorena mogućnost predviđanja budućnosti, što mogu činiti mudraci, koji poznavanjem opće povezanosti među stvarima na temelju jednoga mogu nešto reći posredno o drugome, pri čemu se ova opća povezanost temelji na postojanju reda i određene uloge svakog pojedinog dijela svemira. Predviđanje pomoću astrologije u potpunosti biva odbačeno, a da i dalje ostaje otvoreno pitanje utjecaja nebeskih tijela na zemaljsko. Zvijezde, budući da su žive i da imaju dušu, nešto rade, one djeluju, a nama je poznato, kako kaže Petrić, »da u sebi gore, da su tople, da svijetle, da izljevaju svjetlo, da griju«. ³³ Dopire li to njihovo djelovanje do Zemlje, budući da Petrić smatra

25

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 115.21: »Similia alia multa tradunt Astrologi qua vanitatem manifestam sapiunt, et sunt tum rati-onibus, tum eventibus ridenda.«

26

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 115.21: »Sed in amplius, est quaestio fundenda, utrum omnino agant aliquid stelae? Actio haec, vel inter eas versatur, vel per totum exteditur coelum, vel per partes eius omnes, et singulas vagatur, et proximas, et loginquas, procul maxime positas. Vel etiam in superum mundum empyreum porrigitur, vel in inferiorem hylaeum descendit, et per aere pervadit universum, et aquam, et terram occupat universas, tum horum partes. Nec non etiam, an quid in metalla, in tot generum lapides, in plantas in Zoophyta, in tot animalium species, non minus quam, an in homines tantum agerent, considerare si non Astrologi, qui pecuniarum suam artem fecerunt aucupium, philosophi saltem debuerunt, quibus veritatis vestigadae proprium est munus et rerum causas inquirendi.«

27

Patricius, »De terrae substantia«, 152.32: »... aquae concretae, fluoes, terrae compactae, lapides, metalla, plantae, zoophyta, animalia, homines«. Usp. »An stellae aliquid agant«, l. 21, u: *Pancosmia*, ff. 114v–117r druge folijacije. O zemljanim supstancijama kod Petrića u nas je pisala Snježana Paušek-Baždar u sljedećim tekstovima: »Petrićevo shvaćanja o zemljanim supstancijama i pojmu topline«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9–10 (1979), pp. 257–269; »Prirodnoznanstveni pogledi Frane Petrića«, *Dani hrvatskog kazališta. Hrvatski humanizam XVI. st. Protestantizam i reformacija* (Split: Književni krug, 1992), pp. 157–170; »Prirodno-znanstveni pogledi Frane Petrića«, *Mogućnosti* 3–4 (1992),

pp. 286–294; »Natural Scientific Views of Frane Petrić«, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 2 (1993), pp. 175–187; »Petrić o složenosti zemljanih supstancija«, *Dubrovnik* 1–3 (1997), pp. 477–478.

28

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 114.21: »Is tamen motus mundum hunc inferiorem non attingit. Si non attingit, neque in eum agit.«

29

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 117.21: »Et sicuti sol, lumen, et calorem, et cum his semine, in hylaeum transfundit, ita lumen in eundem transfundere, coelestem fluorem, unde humorum atque humiditatum nostratum dicta sit mater, nutrix atque moderatrix.«

30

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 116.21: »Sed illa humanus sensus non attingit, non conspicit. Cospicit tamen ea, et attingit humana ratio, et quidem uti deduximus ex demonstratis, plus quam probabilis, fere necessaria.«

31

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 115.21: »Tanta est animis humanis insita, futura praesciendi aviditas.«

32

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 115.21: »Sed hic confutationibus in id maxime incubuit Plotinus, ut significari quidem a planetis posse futura concederet, fieri tamen non concederet.«

33

Patricius, »An stellae aliquid agant«, 116.21: »Notae quidem sunt, ardere in se, calere, lucrere, lumen effundere, calefacere.«

da njihovo kretanje ne dopire? On zvijezdama pridaje stanovitu ulogu koja se očituje u posredovanju utjecaja inteligibilnog na zemaljsko, te to upotpunjuje smještajem Zemlje u središte konačnog prostora koje opravdava tumačenjem Zemlje, koja zbog svoje težine zauzima najniže mjesto, ali na koju se ipak slijevaju svi utjecaji. No nalazi se u nedoumici može li se svrha Božjeg stvaranja svih tih zvijezda svesti samo na njihovu ulogu u posredovanju utjecaja inteligibilne sfere na Zemlju, koju određuje kao najniži talog.

Kako bi konstruirao svoje razumijevanje utjecaja zvijezda na Zemlju koristi se nekim elementima kaldejskih učenja te Filonova i Proklova učenja o panaugiji – nebeskoj zvijezdi, koje spominje u sedmoj knjizi *Pancosmije* »O ognjenom svijetu«, prema kojemu je, kao što sam već pokazala, Suncu i Mjesecu dodijeljena posrednička uloga u povezivanju utjecaja koji dolaze od zvijezda i neba i njihovo usmjeravanje prema Zemlji.

Fluid, kojeg posreduje Mjesec, nalazi se u svemu, od zvijezda, Mjeseca, ognjenih kugli, pare, magle, oblaka, snijega, kiše, tuče, do sjemena. Ili Petrićevim riječima: »Sva dakle tijela, netijela i tjelesna bića ili su fluid ili su nastala od fluida.«³⁴ Petrićev opis odnosa zemaljskog fluida s idejom fluida slijedi niz od ideje, jedinstva fluida, iz koje se rađa svjetlosni fluid, pa toplinski, ognjenosvjetski, nebeski, eterični, zračni, vodeni, i naposljetku zemaljski. Ovo predstavlja univerzalni prikaz – koji vrijedi i za druga dva počela: svjetlost i toplinu – koji prikazuje put posredovanja od jedinstva, ideje do posljednjeg učinka, što se odnosi i na sve drugo. Prema tome, fluid koji se nalazi u svemu, pa čak i u sjemenima kao nosiocima svojstava pojedinog bića, posrednik je od ideja inteligibilnog svijeta do zemaljskoga. Nebesko nije regija koja samostalno utječe, već je posrednik utjecaja od ideje do zemaljske regije. Kod Petrića, jednako kao i kod Plotina, interes za utjecaj nebeske regije na zemaljsku svodi se na interes u okviru njegove ontološke hijerarhijske bića od ideje, jedinstva do pojedinačnoga, a ne na interes koji se pronalazi kod judicijalne astrologije.

Petrić i Plotin

Petrić se u *Novoj sveopćoj filozofiji*, u 21. knjizi *Pancosmije* »Da li zvijezde nešto rade« osvrće na Plotinove, Ficinove i Picove stavove o nebeskim utjecajima na Zemlju. On je poznavao Plotinovo razumijevanje tog odnosa koje je, kako i sam kaže, bilo usmjereno prije svega na promišljanje utjecaja nebeskog na čovjeka. Plotinovo promišljanje problema utjecaja zvijezda na Zemlju svodi se na rješavanje dileme: treba li taj utjecaj promatrati kao *uzrok*, odnosno stvaraju li zvijezde ili su samo *znamenje* i *navještaj*.³⁵ Promišljanje o tome treba li zvijezde promatrati kao uzrok može se svesti na promišljanje prihvatljivosti astrološke kauzalnosti, za koju će Plotin jednoznačno odrediti kako svi oni koji smatraju da su zvijezde uzroci ne poznaju ulogu Jednoga, odnosno njihovo razumijevanje zanemaruje ontološko tumačenje kako ga izlaže Plotin.³⁶ Osim ontološke razine neslaganja s astrološkom kauzalnošću, u Plotinovoj kritici astrologije možemo pronaći i drugu razinu neslaganja, onu koja će ostati temeljem kritike astrologije kod svih njezinih kritičara, bez obzira na njihova ontološka polazišta; to je razina koja se odnosi na ljudsku slobodu. Kritika astrologije koja se usmjerava na problem ljudske slobode, kod Plotina se ponovno temelji na njegovom ontološkom razumijevanju čovjeka, odnosno na njegovom razumijevanju duše svijeta. No, postoje ljudi u kojima nije dominantno *istinsko biće* čovjeka. Kod ljudi koji su samo »ono nešto« *ujedinjeno s tijelom* može se govoriti o neslobodi, dok se kod ljudi koji

posjeduju i *drugu, višu dušu* govori o slobodi i vrlinama, o njihovoj okrenuto-
sti istinskom bivstvu u razlici spram tjelesnoga.

Stoga se ne može govoriti o jednostavnom odbacivanju mogućnosti predviđa-
nja na temelju zvijezda, već je to ostavljeno, uostalom kao i kod Petrića, kao
nešto što mogu mudri ljudi, koji na temelju onoga što vide u dijelu, mogu in-
terpretirati kako se to odnosi na cjelinu ili bilo koji dio koji se nalazi u cjelini.
Tako se i na temelju promatranja zvijezda, jednako kao i na temelju leta ptica
ili utrobe životinje, može predviđati budućnost. Ovo je opravdano neoplato-
nističkim razumijevanjem uloge duše svijeta, duše svega koja je, jednako kao
i kod Petrića, temelj svepovezanosti.

Na temelju sveopće povezanosti i sklada koji postoji među dijelovima cjeli-
ne, drugim riječima, na temelju svepovezanosti dušom – ontološkom temelju
svoje filozofije, Plotin ostavlja mogućnost predviđanja, ali u isto vrijeme od-
bacuje astrologiju kao pokušaj sustavnog tumačenja pretpostavljene kauzal-
nosti. To je ona ista razina mogućeg znanja budućnosti koja ostaje otvorena
i kod Petrića, i koja proizlazi iz suglasja koje postoji u svijetu, a temelji se
na promatranju kozmosa kao cjeline, u kojoj svaki dio obavlja svoju ulogu.
Ovakvo razumijevanje ne barata ni s kakvim kauzalnim odnosima te nije u
potpunosti razrađeno niti kod Plotina niti kod Petrića.

Osim što opovrgavaju astrološku kauzalnost, njihovo razumijevanje izražava
i drugačiji stav prema znanju od onog stava koji nalazimo kod pristalice
astrologije. Pristalice astrologije u njoj vide disciplinu koja ih opskrbljuje no-
vim znanjima za aktivan stav prema svijetu, koja im govori kako ovladati
svijetom, dok se mogućnost predviđanja koja postoji kod Plotina i Petrića
može razumjeti tek kroz prizmu njihove ontologije, a da u potpunosti ostaje
zanemareno pitanje korisnosti za čovjeka. Ovo je najočiglednije iz Petrićeva
stava prema znamenovanju, koji ostaje nedorečen. Znamenovanje, odnosno
predviđanje na temelju znakova-zvijezda, ili čak životinjske utrobe, ostaje
otvoreno kao mogućnost, ali se Petrić time detaljnije ne bavi upravo zbog
toga jer njegov interes za utjecaj nebeske regije na zemaljsku ima za cilj ne-
što posve drugo od korisnosti koja proizlazi iz poznavanja budućnosti. Frani
Petriću obrada tog pitanja služi prije svega za potkrjepu njegova ontološkog
razumijevanja svijeta.

34

Patricius, »De primaevio fluore« 78.6: »Omnia
ergo corpora, incorpora atque corporata entia,
vel fluor sunt vel e fluore sunt conflata.«

35

Davati znak za što, navješćivati, znamenje
poslati; grč. σημαίνω, eng. *indicate*; njem.
anzeigt; »Daß der Lauf der Gestirne die künf-
tigen Dinge im Einzelfalle anzeigt, nicht aber
die Dinge alle bewirkt, wie die Menge es sich
denkt, da ist schon früher an anderer Stelle
ausgeführt worden, und die Untersuchung
gab dafür einige Beweise.« *Plotins Schriften*
(Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesell-
schaft, 1960), übersetzt von Richard Harder,
Band Va, »Ob die Sterne wirken«, II,3, 1–5.

36

Ontološki koncept koji se temelji na trima
hipostazama, u kojemu sve proizlazi iz Jed-
noga, zahtijeva drugačija objašnjenja odnosa
zvijezda i njihovog utjecaja i odnosa prema
Zemlji, pri čemu se nikako ne može dopustiti
da zvijezde imaju aktivnu ulogu u kreiranju
događaja na Zemlji vezanih uz čovjeka.

Ivana Skuhala Karasman

Petrić's Understanding of Celestial Influence on Terrestrial Region

Abstract

In this work I explore Petrić's cosmology from the perspective of his ontology, which is his metaphysical study of the material nature in his attempt to replace the medieval Aristotelian picture of the world. The basis of his understanding and structuring of cosmology is to be found in the scale of being and the four elements. The four elements: space, light, heat and fluid are the essential elements of his understanding of the relationship of the celestial and terrestrial region and they play a crucial role in linking the material and intelligible world. Based on similarities between Petrić's and Plotinus' cosmologies, it is possible to make a comparison between these two thinkers in regard to their understanding of the influence of the celestial on terrestrial region as well as their understanding of the place and role astrology plays in explaining those influences.

Key words

Petrić, Plotinus, celestial region, astrology, cosmology